

Івашків Василь Михайлович — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка

ФОЛЬКЛОРИСТИЧНА СПАДЩИНА ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА: ВІЗІЯ МИХАЙЛА ЯЦЕНКА

Невдовзі буде шістдесят років із того часу, як у видавництві «Наукова думка» побачила світ монографія Михайла Трохимовича Яценка «Володимир Гнатюк: Життя і фольклористична діяльність» [21]. Це була перша і тривалий час єдина монографічна праця про «феноменально щасливого збирача» (так М. Яценко словами Івана Франка згодом назве передмову до ще однієї своєї гнатюкознавчої праці — видання українських народних пісень у записах цього видатного фольклориста) української народнопоетичної творчості, хоча з часу смерті В. Гнатюка тоді минуло майже сорок років⁴. Здавалося, праця М. Яценка, яка по суті відкривала науковій громадськості таку унікальну постать, спричинить появу нових аналітичних студій, публікацій багатючих фольклорних записів ученого, адже монографія усе ж далеко не вичерпала теми. Цього однак не сталося — почин М. Яценка по-справжньому підхопив лише словацький україніст Микола Мушинка, який з 1964 по 1970-ий роки оприлюднив більше двадцяти публікацій українською та словацькою мовами, у т. ч. й дві рецензії на монографію М. Яценка. Серед праць цього дослідника пізнішого часу виокремлю дві його монографії, які було опубліковано відповідно 1975 [12] та 1987 [13] рр., а також окремих випуск наукового збірника музею української культури у Свиднику (1967), присвяченого пам'яті В. Гнатюка, який побачив світ значною мірою завдяки старанням саме М. Мушинки. Зрозуміло, що М. Мушинка неодноразово покликався на дослідження М. Яценка, а оцінюючи його монографію, визнав, що «перелом у ставленні до В. Гнатюка настав у 1964 році, коли в Києві появилася фундаментальна монографія М. Т. Яценка про життя і фольклористичну діяльність В. Гнатюка» [13, с. 15]. Попри публікацію

---

⁴ Прикро, але прізвище та праці М. Т. Яценка зовсім не згадані в україномовній чи якійсь іншій версії статті про В. М. Гнатюка у Вікіпедії.

праць М. Мушинки студія М. Яценка й досі залишається такою ж новаторською та потрібною, як і шістдесят років тому.

Монографія Михайла Трохимовича Яценка виконала ще одну дуже важливу функцію в тогочасному суспільно-культурному житті України — за безпосередньої допомоги вченого та його дослідження в рідному селі Володимира Гнатюка Велесневі, що в Монастириському р-ні Тернопільської обл., 31 травня 1969 р. було відкрито етнографічно-меморіальний музей, хоча, як написали Ігор Герета та Остап Черемшинський, «не бракувало тих, хто через своє невігластво і страх чинив усілякі перешкоди цій справі» [4, с. 4]. Закономірно, що автори путівника назвали саме М. Яценка та М. Мушинку активними консультантами у справі організації музею, в якому «збір та опрацювання матеріалів було поставлено на науковий ґрунт» [4, с. 4].

Для М. Т. Яценка Володимир Гнатюк був визначною постаттю в українській культурі — «передовий громадський діяч і публіцист, невтомний збирач, видавець і дослідник народної творчості, літературознавець і етнограф, мовознавець та перекладач, відомий вчений-славіст європейського масштабу, журналіст і редактор, академік АН УРСР, член-кореспондент Петербурзької Академії наук, член багатьох європейських наукових інституцій — таким постає В. Гнатюк перед нами» [19, с. 5].

Свою працю над дослідженням фольклористичної діяльності В. Гнатюка М. Яценко розпочав на початку 1960-х рр., а його перша публікація на цю тему з'явилася 1963 р. — це була ґрунтовна наукова стаття «Славістичні інтереси та зв'язки В. Гнатюка» [24, с. 78–123], яка лягла в основу завершального розділу монографії «Володимир Гнатюк. Життя і фольклористична діяльність». Паралельно з публікацією монографії дослідник оприлюднив і статтю «В. Гнатюк про суспільно-історичну функцію поезії» [23, с. 34–42].

Хоча монографія М. Яценка була першим монографічним дослідженням життя і фольклористичної діяльності В. Гнатюка, вона справляє враження підсумкової праці про цього фольклориста — автор так усебічно представив науковій громадськості цю постать і так вичерпно осмислив його спадщину, що наступникам залишилося з'ясувати лише окремі часткові питання, зокрема написати наукову біографію та більш докладно простежити маршрути фольклористичних експедицій видатного народодослідника. Мабуть, саме з цим і пов'язаний той факт, що М. Мушинка наважився на публікацію окремої монографії

лише 1987 року, тобто через двадцять три роки після появи праці М. Яценка. Зазначу, що робота словацького українця усе ж не мала такого розголосу в Україні, як праця М. Яценка, що було спричинено і тим фактом, що праці, опубліковані за рубежем, потрапляли в тодішню радянську Україну досить рідко і загалом були важкодоступними. Певне пожвавлення дослідницької праці над спадщиною видатного фольклориста спостерігалось цього 2021 року, коли українська спільнота відзначала 150-річчя з дня народження В. Гнатюка. Однак для того, щоб українська наука збагатилася сучасним системним дослідженням народознавчої спадщини одного із своїх найвидатніших фольклористів, спершу треба цю спадщину оприлюднити в академічному зібранні його творів — це буде та основа, на якій може постати нова монографія про В. Гнатюка.

Структура монографії М. Яценка підпорядкована завданням ученого — всебічно висвітлити постать Володимира Гнатюка-фольклориста. Відтак, автор спершу в контексті громадської та наукової діяльності подав біографію Гнатюка, далі схарактеризував зміст і основні маршрути фольклористичних експедицій вченого. У третьому розділі, спираючись на матеріали конкретних фольклорних записів Гнатюка, М. Т. Яценко представив його погляди на народну творчість. Завершальним акцентом праці стала характеристика постаті Володимира Гнатюка як славіста, що можна вважати вказівкою наступним дослідникам у виборі об'єкта для своїх гнатюкознавчих студій. Вражає джерельна наповненість монографії — тут не лише представлено друковані праці з фольклористики та етнографії, що так чи інакше стосуються постаті В. Гнатюка, а й використано значну кількість архівних джерел, зокрема з Центрального державного історичного архіву у Львові, Львівського обласного державного архіву, Відділу рукописів Державної публічної бібліотеки АН УРСР (тепер Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського), Відділу рукописів Львівської державної наукової бібліотеки Міністерства культури УРСР (нині Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника), Відділу рукописів Інституту літератури імені Т. Шевченка АН УРСР (тепер Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України), Відділу рукописних фондів Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР (нині Наукові архівні фонди рукописів і фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Риль-

ського НАН України) та рукописних фондів Інституту археології АН УРСР (нині Інститут археології НАН України).

Необхідно наголосити на тому, що, значення збирацької роботи Гнатюка М. Яценко бачив «не тільки у цінності науково записаних і надрукованих ним творів народної словесності, а й у виробленні справді наукового, комплексного підходу до збирання фольклору. Своєю творчою практикою Гнатюк дав зразок збирацької і публікаторської роботи для наступних поколінь фольклористів» [21, с. 129]. Оцінюючи внесок Гнатюка у фольклористику, М. Яценко доречно покликався на судження Івана Франка, висловлені у написаній 1900 р., однак опублікованій лише 1928 р. у додатку до статті Михайла Возняка «З діяльності Ів. Франка як етнографа» у збірнику «Первісне громадянство та його пережитки на Україні» (Київ, 1928. Вип. 1. С. 157–163) статті «Огляд праць над етнографією Галичини в ХІХ в.». Відомо, що Франко назвав Гнатюка серед фольклористів нового типу (крім Гнатюка, це Івана Колесса, Осип Роздольський та Володимир Шухевич), котрі «обіймаючи широкі наукові горизонти, рівночасно стараються вичерпати запас етнографічних фактів у певній околиці, подати, прим[іром], весь репертуар пісень, оповідань і т. и. якогось незвичайного оповідача чи рапсода, вичерпати запас пісень, казок, обрядів даної околиці і, з другого боку, обняти запас доступного однорідного матеріалу в цілім краю» [20, с. 269]. Закономірно, що у фольклористичній діяльності цих збирачів народнопоетичної творчості «видно порядну методу; записи виходять стенографічно вірні; матеріал записується від найліпших оповідачів, про яких подаються докладні відомості; при описах реалій подаються рисунки, фотографії, поміри; збирачі приступають до діла не насліпо, де-будь, але познайомлені добре з попередньою літературою, вишукують території, найцікавіші для досліду, вповні розуміючи його наукову донеслість» [20, с. 269–270]. До цього варто додати фонетичну точність Гнатюкових записів із безумовним збереженням усіх діалектних рис. Думаю, що проблеми сучасної української науки про народну творчість і в тому, що далеко не всі нинішні фольклористи додержуються таких принципів.

Як слушно підкреслив М. Яценко, фольклорист звертав пильну увагу на особи своїх респондентів, чим, на мою думку, продовжив традицію фіксації народнопоетичного матеріалу, який свого часу представив Пантелеймон Куліш у «Записках о Южной Руси» (1857–1857): «Гнатюка характеризує пильна увага до особи оповідача як

творця і носія фольклору. Вона не обмежується тільки художньо-естетичними інтересами; вченого цікавить оповідач як типовий представник трудового народу, як людина, що репрезентує погляди трудового селянства» [21, с. 111].

Монографія викликала значний резонанс у тогочасній пресі. З'явилося близько десятка рецензій, зокрема чотири в польських та словацьких газетах і журналах. Найбільш значущими були розлогі аналітичні відгуки Миколи Мушинки [14; 26], Францішка Главачека [25], Віктора Петрова [16] та Федора Погребенника [17], цікаві спостереження висловили й рецензенти-краєзнавці Ігор Герета [3] та Петро Медведик [10]. Показовою є думка знаного українського фольклориста Бориса Кирдана, котрий, рецензуючи збірник «В. М. Гнатюк. Вибрані статті про народну творчість» (К., 1966), згадав і монографію М. Яценка: вона «написана на великому, ретельно зібраному і дослідженому матеріалі. Цінним у книзі є те, що її автор уперше ввів у науку архівні, ще не видані матеріали із спадщини В. М. Гнатюка та деяких його сучасників» [7, с. 98].

Спеціальної уваги заслуговує рецензія відомого українського фольклориста та літературознавця Віктора Петрова, який свого часу був автором цікавої наукової розвідки «Акад. Володимир Гнатюк у своїх фольклорних студіях» [15]. За словами М. Яценка, саме В. Петров одним із перших в українській фольклористиці розглянув «питання наукового методу, яким користувався Гнатюк у своїх дослідженнях», зокрема «вперше звернув увагу на соціологічний підхід вченого до вивчення народної творчості, на пояснення її у зв'язку з соціальними, політичними, економічними умовами життя трудящих» [21, с. 7]. У той же час М. Яценко далі досить критично відгукнувся про окремі положення праці В. Петрова, які, на його думку, не відповідали завданням фольклористики радянського періоду її розвитку: «встановлюючи генетичний зв'язок фольклоризму В. Гнатюка з поглядами типових представників буржуазної міграційної школи, В. Петров навіть не згадує про благотворний революціонізуючий вплив на нього І. Франка, що був видатним дослідником народної творчості» [21, с. 7]. В. Петров з цими зауваженнями згодом згодився, бо в рецензії на монографію М. Яценка наголосив, що В. Гнатюк був одним «з найближчих соратників І. Франка» [16, с. 89], працював разом з ним в Етнографічній комісії НТШ. Про вплив І. Франка на фольклористичні судження В. Гнатюка рецензент написав фактично словами автора

монографії: «Дослідник докладно висвітлив благодетельний революціонізуєчий вплив Франка на Гнатюка. Характеристика В. Гнатюка як прибічника і послідовника Франка становить провідну настанову книги М. Яценка» [16, с. 90].

В. Петров розглянув монографію М. Яценка в контексті підготовки історії української фольклористики, яка, до слова, не написана й досі — нещодавно побачила світ праця професора Романа Кирчіва «Історія української фольклористики» [8], до написання якої був причетний і автор цієї статті. Відтак, на думку рецензента, праця М. Т. Яценка про В. Гнатюка, діяльність якого «знаменує собою етап становлення української фольклористики як окремої наукової дисципліни» [16, с. 89], може «вважатися гідним початком такої серії» [16, с. 89]. За В. Петровим, важливість монографії про В. Гнатюка ще й у тому, що він «перший зводить фольклористику на ступінь самостійної науки, відвойовує для неї власне місце поруч з літературознавством, лінгвістикою, історією і т. д.» [16, с. 89].

Рецензент рішуче підтримав М. Яценка у його прагненні показати В. Гнатюка не лише як збирача та публікатора, а й як глибокого й тонкого дослідника фольклору. В. Петров підкреслив, що хоча «В. Гнатюк не створив власної фольклористичної теорії, але стояв на шляху до її створення» [16, с. 90]. Одним із визначальних аспектів фольклористичних концепцій В. Гнатюка, за слушним зауваженням В. Петрова, була його боротьба «за новотвори і спростовання думки про псування й загибель народної творчості» [16, с. 90], на чому постійно наголошував автор монографії. Яскравим штрихом тут є покликання на критичне судження О. Потебні щодо М. Костомарова. За О. Потебнею, «при дослідженні пісенного фольклору треба шукати в піснях не «зв'язку образів», як це робив Костомаров, а «зв'язок уявлень», що породжують ці образи» [16, с. 91]. Підтвердженням цієї думки, на переконання В. Петрова, може бути стаття В. Гнатюка «Пісня про неплідну матір і ненароджені діти».

Свідченням вагомості наукових пошуків М. Т. Яценка став успішний захист дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, який відбувся 21 січня 1965 р. на засіданні Вченої ради секції літературознавства, мистецтвознавства та мовознавства АН УРСР. На захист було подано монографію про В. Гнатюка, а офіційними опонентами виступили доктор історичних наук Костянтин Гуслистий та кандидат філологічних наук Федір Погребенник [18,

с. 96]. Якщо рецензія першого опонента, здається, поки не оприлюднена, то уявлення про основні наукові положення виступу другого опонента можна скласти на основі згаданої вище його розлогої рецензії на монографію, яку він опублікував кілька місяців перед цим захистом [17]. Рецензент зокрема звернув увагу на те, що зміст монографії М. Яценка «значно ширший, ніж це визначає її заголовок» [17, с. 95], адже автор висвітлює фольклористичну діяльність В. Гнатюка у контексті розвитку тогочасної народознавчої думки, показує його не лише «як невтомного збирача і публікатора народної творчості, як вдумливого й глибокого фольклориста-теоретика», а й «вводить читача в творчу лабораторію Гнатюка-фольклориста, з'ясовує його погляди на народну творчість, співставляє їх з поглядами тогочасних визначних представників української, російської, а також зарубіжної фольклористики» [17, с. 95]. Досить розлого розглянувши зміст усіх чотирьох розділів рецензованої праці, Ф. Погребенник насамкінець констатував, що «монографія М. Т. Яценка — це серйозне наукове дослідження, яке свідчить про зрілість і оригінальність думки її автора. Особливо радує те, що вона має велику документальну базу, що свої спостереження дослідник намагається всюди докладно аргументувати» [17, с. 97]. Важливо, що рецензент, праці якого переважно відзначаються підвищеною увагою до фактів та документів, у своїх прикінцевих висновках підтвердив наукову достовірність наведених у монографії суджень: «автор виявив велику уважність і сумлінність у користуванні першоджерельними архівними матеріалами, точність і акуратність в науковому апараті» [17, с. 97].

М. Яценко розумів, що монографія не вичерпує наукових проблем, пов'язаних з фольклористичною діяльністю В. Гнатюка, а тому продовжив наполегливо працювати над осмисленням його творчої спадщини. В наступні роки вчений опублікував кілька надзвичайно цінних наукових розвідок, зокрема книгу «В. М. Гнатюк. Вибрані статті про народну творчість» (1966).

Збірник вибраних статей В. Гнатюка про народну творчість була гідною відповіддю тим ученим, котрі вважали цього фольклориста головним чином збирачем та видавцем народнопоетичної творчості. Як точно написав М. Яценко, «рідко хто задумувався над тим, що саме його величезна збирацька робота, досконале знання тогочасного фольклорного процесу, [...] дали вченому можливість піднятися над емпіризмом фольклорних фактів до глибоких і перспективних теоретич-

них узагальнень» [5, с. 3]. Саме через те, що праці В. Гнатюка мали надійну документальну основу, спиралися на багатющій народнопое-тичний матеріал, який сам фольклорист пропускав через себе, коли готував до друку той чи інший збірник, вони й досі не втратили свого наукового значення. Хоча видання задумане як науково-популярне, М. Яценко підійшов до формування його матеріалу по-науковому — всі тексти подано за першоджерелами із збереженням мовностилістичних особливостей оригіналу, однак в окремих статтях упорядник опустив другорядний, на його думку, матеріал.

Питання подачі текстів у збірнику заторкнув у згадуваній тут рецензії відомий український фольклорист Б. Кирдан. На його думку, те, що «М. Т. Яценко при підготовці текстів намагався максимально близько дотримуватись оригіналу [...], відповідає вимогам наукового видання і особливо доцільний при перевиданні творів у серії пам'яток минулого» [7, с. 98]. Водночас рецензент допускав і певні корективи у текстах праць В. Гнатюка, щоб наблизити їх мову до вимог сучасної орфографії.

Оцінюючи вступну статтю М. Яценка та зібрані у збірнику праці В. Гнатюка, Б. Кирдан зазначив, що хоча передмова до збірника «порівняно невелика, але в ній висвітлені усі найголовніші питання фольклористичної діяльності В. М. Гнатюка» [7, с. 98], а «відібрані для публікації статті дають можливість скласти уявлення про погляди Гнатюка на народну творчість та закономірності її розвитку» [7, с. 98].

Упорядник збірника вибраних праць В. Гнатюка про народну творчість, на жаль, не зважив на висловлені в рецензії на свою монографію зауваження В. Петрова про те, що важливе значення для цілісного осмислення постаті Гнатюка-фольклориста мають його розвідки 1910–1920-х рр., зокрема статті «Легенда про три жіночі вдачі. Причинок до історії вандрівки фольклорних мотивів», «Пісня про покритку, що втопила дитину», «Пісня про неплідну матір і ненароджені діти» — їх М. Яценко не включив до свого видання, мабуть, з причини обмеженості обсягу видання.

Серйозне пошквалення дослідницької праці над спадщиною В. Гнатюка було пов'язано з відкриттям 31 травня 1969 р. етнографічно-меморіального музею в Велесневі, а також святкуванням 100-річчя з дня народження вченого, що відзначалося в 1971 році. У всіх цих заходах найактивнішу участь узяв і М. Яценко — із доповідями він виступив у Велесневі на святі відкриття музею [4, с. 6] та в Монасти-

риськах на ювілейній науковій конференції, присвяченій 100-річчю з дня народження В. Гнатюка — на ній прозвучав його виступ про фольклористичну співпрацю Володимира Гнатюка та Івана Франка [2, с. 414]. 1971 р. Михайло Трохимович опублікував кілька статей у тогочасних провідних журналах, зокрема «Вітчизні» («Академік народної словесності» № 4. С. 183–189), «Народній творчості та етнографії» («Видатний народознавець» № 2. С. 32–39) та «Українській мові та літературі в школі» («Видатний учений і громадський діяч» № 5. С. 27–36).

Вінцем активної дослідницької праці М. Яценка стала прекрасна укладена збірка «Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка» [19]. Наприкінці вступної статті до збірника вчений так визначив мету свого видання: «Виходячи із науково-популярного характеру збірки «Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка», упорядник не ставив перед собою завдання давати в ньому усі пісенні записи вченого із Закарпатської України. З огляду на мовну специфіку та обсяг ці матеріали потребують спеціального, суто наукового видання з іншим характером подачі текстів та їх коментування» [19, с. 26].

У ґрунтовній вступній статті «Феноменально щасливий збирач», написаній з виразною пошаною до постаті видатного українського фольклориста, М. Яценко слушно зауважив, що «пісня стала для Гнатюка не тільки «сердечною дружиною», «відрадою серця в дні горя і сліз», а й тією невмираючою красою, служінню якій він присвятив усе своє життя» [19, с. 5]. Так, починаючи від своїх юних років, за М. Т. Яценком, вісімнадцятирічний Володимир Гнатюк мав записи п'ятисот народних пісень [19, с. 6]. Автор передмови висвітлив також цікаві віхи життєвого шляху В. Гнатюка. Так, М. Яценко особливо підкреслив, що любов до народної творчості «мала великий вплив на формування його (себто В. Гнатюка. — *В. І.*) характеру», адже «перебуваючи в самій гушавині простих селян-трудівників, знаючи їх життєві інтереси, їх психологію, він успадкував від них невтомну працелюбність, тверезий погляд на життя, емоціональне багатство душі і моральне здоров'я» [19, с. 13]. Довершуючи характеристику В. Гнатюка як людини, підкреслив, що той «не тільки тонко розумів і глибоко знав народну поезію в її найпотаємніших нюансах, а й сам

був носієм фольклору і знаходив у ньому душевну розраду в найтяжчі хвилини свого життя» [19, с. 14]⁵.

У передмові до збірки пісенних записів В. Гнатюка М. Яценко зазначив, що усвідомлення наукової значущості народнопоетичних творів до Гнатюка прийшло тоді, коли він як студент Львівського університету ознайомився із фольклорними збірками Якова Головацького та Павла Чубинського, рецензіями на них, а також фольклористичними працями авторитетних тоді вчених [19, с. 6].

М. Яценко наголосив, що вирішальну роль у справі становлення Гнатюка-фольклориста відіграв Іван Франко. За твердженням дослідника, знайомство між ними почалося в 1894 р. та «визначило увесь життєвий шлях В. Гнатюка і з роками переросло в сердечну дружбу і постійну співпрацю на громадській та літературно-науковій ниві» [19, с. 6]. Прикладом їхньої плідної співпраці у перші роки їхнього знайомства М. Яценко слушно назвав публікацію дебютної фольклористичної студії В. Гнатюка «Лірники: Лірницькі пісні, молитви, слова, звістки і т. і. про лірників повіту Буцацького» (Етнографічний збірник. 1896. Т. 2. С. 1–76), яка «була здійснена під керівництвом і за допомогою І. Я. Франка, який упорядкував його та подав паралелі до багатьох пісень» [19, с. 6]. Автор передмови покликався і на слова Філярета Колесси про високий науковий рівень цієї публікації [9, с. IV].

М. Яценко дуже точно визначив сутність фольклористичних спостережень В. Гнатюка, які спиралися на величезний живий народнопоетичний матеріал: «Глибоке знання живого фольклорного процесу, усього укладу життя народу [...], нагромадження і систематизація величезного за обсягом, різноманітного за жанрами та тематикою фольклорного матеріалу стали для В. Гнатюка своєрідним Монбланом наукових фактів, на гранітній основі якого він робив глибокі й авторитетні наукові узагальнення, збагачуючи своїми науковими працями теорію фольклористики» [19, с. 11]. Автор вступної статті до збірника аргументовано наголошував на концептуальних судженнях народодослідника, проектуючи їх на тенденції розвитку фольклористики загалом: «В. Гнатюк розумів фольклор не як пережиток старовини, не як

---

⁵ М. Т. Яценко доречно навів цитату із спогадів Михайла Могильнянського (його помилково названо Могильницьким): за спостереженням цього сучасника Гнатюка, той був «скромний до величної простоти і в цьому нагадував духовний образ Ів. Франка» [11, с. 255].

мертву, застиглу й відтворювану механічно традицію минулого, а як живу творчість, що розвивається в рамках народного колективу і не згасає ніколи» [19, с. 12]. Це врешті й визначило роль і місце цього фольклориста в розвитку української філологічної науки свого часу: «Трудом М. Драгоманова, І. Франка, В. Гнатюка та їх послідовників у другій половині XIX ст. фольклористику було виведено на міцний науковий ґрунт і поставлено в ранг самостійної науки, праця, в якій немає нічого спільного з принагідним дилетантським захопленням «старовиною», а вимагає строгих наукових засад» [19, с. 12].

Упорядник не обминув і теми збирацького методу В. Гнатюка (про це М. Яценко, нагадаю, більш докладно написав у монографії), рисами якого є «філологічна точність і абсолютна повнота запису безпосередньо з уст оповідача чи співака, запровадження фонетичного письма для передачі усіх морфологічних і фонетичних особливостей мови» [19, с. 12]. Прикметно, що до згаданого у цій статті збірника вибраних статей В. Гнатюка про народну словесність «Вибрані статті про народну творчість» (1966) власне й увійшло кілька таких праць. М. Яценко наголосив, що фольклорист, «збираючи в першу чергу, з одного боку, твори зникаючі, а з другого — новотвори, які з'являються як відображення народом нових історичних умов життя» [19, с. 12–13], також «поставив завдання не тільки комплексного фольклорно-етнографічного дослідження певних територій (насамперед західних та південно-західних українських земель), а й збирання та вивчення цілих народнопоетичних жанрів на терені всієї України» [19, с. 13]. Відтак, резюмував учений, саме «В. Гнатюк розробив наукові принципи систематизації та опрацювання фольклорних текстів при їх публікації і став першим українським вченим-професіоналом у галузі народної творчості» [19, с. 13].

Збірник яскраво представляє пісенний репертуар населення переважно західноукраїнських земель у їхній жанровій повноті: тут і календарно- та родинно-обрядові пісні (гаївки, колядки і щедрівки, весільні бойківські ладканки), родинно- та соціально-побутові пісні (серед них пісні про кохання та ліричні твори соціальної тематики), а також ліро-епіка (історичні пісні, балади, співанки-хроніки) та пісенні мініатюри (коломийки) тощо. Відсутність серед Гнатюкових записів жнивних, русальних, купальських, царинних та колискових пісень, порівняно невелику кількість історичних та жартівливих пісень М. Т. Яценко пояснював як «жанровою специфікою фольклору Гали-

чини та Закарпаття, так і свідомою орієнтацією дослідника на певні жанри і тематичні групи» — Володимир Гнатюк зокрема не записував «прислів'їв і приказок та загадок» [19, с. 19].

Видання «Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка» мало значний суспільно-культурний та науковий резонанс. Відзначу вдумливі рецензії Василя Васьківа та Гаврила Чернихівського. Так, В. Васьків зазначив, що хоча збірка є науково-популярним виданням, однак введення до неї великої кількості «фольклорних творів, які досі не публікувалися, надає їй вагу наукової праці. До того ж збірка практично містить усі пісенні записи фольклориста зі Східної Галичини, відтворює картину фольклорних досліджень у цій частині України у доволі повному обсязі, отже, збагачує фольклористику новими фактами» [1, с. 154]. Рецензент відзначив високий рівень укладеного збірника, науковий апарат якого (мова про належний текстологічний рівень публікації самих текстів, коментар і статтю упорядника) «цілком задовольняє фахівця-фольклориста» [1, с. 154]. У той же час слушною є й думка В. Васьківа про те, що «проблема задовільної, узгідненої з науковими вимогами текстології, передачі фольклорних записів українською мовою кінця ХІХ – початку ХХ ст. з її діалектними особливостями все ще чекає свого розв'язання» [1, с. 155], а це вже завдання сучасних наукових та науково-популярних видань.

Наче обрамлюючи свою чвертьстолітню гнатюкініану, М. Яценко наприкінці 1980-х рр. написав невелику, але містку наукову розвідку про В. Гнатюка як літературного критика. Дослідник слушно пов'язував його літературно-критичну діяльність із постулатами культурно-історичної школи, адже Гнатюк «вважав фольклор важливим джерелом пізнання не тільки життя народу, а й суспільної психології певного часу» [22, с. 379], а у своїх висновках брав до уваги думку польського вченого і письменника Едварда Порембовича про те, що «народня поезія належить нарівні з артистичним письменством до красної літератури [...] та що вона повинна стояти на чолі всякої історії літератури» [6, с. 238].

Із змісту літературно-критичних розвідок Гнатюка М. Яценко зробив висновок, що «критеріями в оцінці якості художнього твору незмінно були для Гнатюка зв'язок письменника з життям народу, наявність у ньому прогресивних ідей, висока мистецька форма, чистота і багатство мови» [22, с. 383]. Автор статті підсумував, що «немало

плідних думок висловив Гнатюк про взаємозв'язок літератури з фольклором» [22, с. 386], які мають враховувати й сучасні дослідники.

Хоча М. Т. Яценко всебічно осмислив лише кілька граней багатой спадщини В. Гнатюка — його набуток як фольклориста та літературного критика, а також заторкнув окремі аспекти славістичної діяльності, виразними акцентами дослідник водночас визначив і проблематику майбутніх наукових студій у гнатюковознавстві. Для видатного українського фольклориста й літературознавця М. Яценка постать В. Гнатюка була одним із пріоритетів наукової діяльності, а його фундаментальні праці завжди будуть міцною основою для вчених майбутніх поколінь.

Література

1. Васьків В. З народної скарбниці. *Жовтень*. 1973. № 5. С. 154–155.
2. Володимир Гнатюк. Документи і матеріали (1871–1989) / упоряд. Я. Дашкевич, О. Купчинський, М. Кравець, Д. Пельц, А. Сисецький. Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 1998. 466 с.
3. Герета І. Збирач перлин. *Комсомольське плем'я* [Вінниця]. 1964. 13 листопада.
4. Герета І. П., Черемшинський О. С. Етнографічно-меморіальний музей Володимира Гнатюка у Велесневі. Нарис-путівник / Вид. третє, доп. Львів, 1991. 95 с.
5. Гнатюк В. М. Вибрані статті про народну творчість / Упорядкування, вступна стаття «Фольклористична спадщина В. М. Гнатюка» та примітки М. Т. Яценка. Київ: Наукова думка, 1966. 248 с.
6. Гнатюк В. [Рец. на вид.:] *Pieśni ludowe celtyckie, germańskie, romańskie, spolszczył Edward Porębowicz*. Львів, 1909, ст. 38+ 192. *Записки Наукового Товариства імені Шевченка*. Львів, 1909. Т. LXXXVIII. Кн. II. С. 236–240.
7. Кирдан Б. З фольклористичної спадщини Володимира Гнатюка. *Народна творчість та етнографія*. 1969. № 3. С. 97–99.
8. Кирчів Р. Історія української фольклористики. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2017. Т. 1. Преромантична і романтична фольклористика. 524 с.
9. Колесса Ф. Передне слово. *Матеріали до етнології й антропології; видає Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка у Львові*. Том XXI–XXII. Частина I. Збірник праць, присвячений пам'яті Володимира Гнатюка / Впорядкував Філарет Колес-

- са. Львів: з друкарні наукового товариства імені Шевченка, 1929. С. III–XII.
10. Медведик П. К. Книга про нашого земляка. *Вільне життя*. 1964. 2 грудня. С. 3.
  11. Могилянський М. Спогади про В. М. Гнатюка та листування з ним. *Записки історично-філологічного відділу Української Академії Наук* / за головним редагуванням голови Відділу акад. Агатангела Кримського. Київ: з друкарні Української Академії Наук, 1927. Книга X. С. 255–259.
  12. Мушинка М. Володимир Гнатюк — дослідник фольклору Закарпаття. *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка* / Праці історично-філософичної секції. Париж; Мюнхен, 1975. Т. СХС. 118 с.
  13. Мушинка М. Володимир Гнатюк. Життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства. *ЗНТШ* / Праці філологічної секції. Париж; Нью-Йорк; Сідней; Торонто, 1987. Т. ССVII. 332 с.
  14. Мушинка М. Книжка про дослідника нашого фольклору. *Дукля*. 1965. № 2. С. 103–106.
  15. Петров В. Акад. Володимир Гнатюк у своїх фольклорних студіях. *Записки історично-філологічного відділу Української Академії Наук* / за головним редагуванням голови Відділу акад. Агатангела Кримського. Київ: з друкарні Української Академії Наук, 1927. Книга X. С. 241–252.
  16. Петров В. [Рец. на вид.:] М. Т. ЯЦЕНКО. ВОЛОДИМИР ГНАТЮК. Життя і фольклористична діяльність, К., «Наукова думка», 1964. *Радянське літературознавство*. 1965. № 2. С. 89–91.
  17. Погребенник Ф. П. Книга про видатного фольклориста. *Народна творчість та етнографія*. 1964. № 5. С. 95–97.
  18. Радянське літературознавство. 1965. № 3. С. 96.
  19. Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка / Упорядкування, вступна стаття «Феноменально щасливий збирач» та примітки М. Яценка. Київ: Музична Україна, 1971. 323 с.
  20. Франко І. Огляд праць над етнографією Галичини в ХІХ в. *Франко Іван*. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Київ, Наукова думка, 2010. Т. 54. Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці. 1896–1916 / Ред. тому С. К. Нахлік. С. 259–271.

21. Яценко М. Т. Володимир Гнатюк. Життя і фольклористична діяльність. Київ, 1964. 288 с.
22. Яценко М. Т. Володимир Гнатюк (1871–1926). *Історія української літературної критики. Дожовтневий період* / за ред. М. Бернштейна. Київ: Наукова думка, 1988. С. 379–387.
23. Яценко М. Т. В. Гнатюк про суспільно-історичну функцію поезії. *Народна творчість та етнографія*. 1964. № 1. С. 34–42.
24. Яценко М. Т. Славістичні інтереси та зв'язки В. Гнатюка. *Міжслов'янські фольклористичні взаємини*. Київ: видавництво АН УРСР, 1963. С. 78–123.
25. Hlavaček František. Monografie o akademiku Volodymyru Hnat'ukovi. *Slovenský přehled*. 1965. N 1. S. 52–53.
26. Mušinka M. Nové práce k poznaniu života a diela Volodymyra Hnat'uka. *Slovenský národopis*. 1968. С. 1. S. 134–136.